

УДК 371.12

Оксана Стріхар,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музичного мистецтва
Миколаївського національного
університету ім. В. О. Сухомлинського

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАУКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ ЯК ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається така категорія як «міжнаукові зв'язки», яка взаємозв'язана з інтеграційним підходом в освіті. Проаналізовано культурну спадщину попередніх історичних епох, де констатується споконвічна синкретичність, синтез багатьох видів мистецтва. Розглянуто зв'язки з дисциплінами Базисного (інваріантна частина), шкільного й регіонального компонентів загальної середньої освіти. Вивчені традиційно багаті й різноманітні міжнаукові зв'язки музики із предметами освітньої сфери «Природознавство», «Математика». Виявлені різноманітні міжнаукові зв'язки з дисциплінами освітньої сфери «Філологія», «Суспільствознавство». Охарактеризовані предмети міжнаукових зв'язків Другого виду – це дисципліни Регіонального (державного) компонента.

Ключові слова: музичне мистецтво, шкільні предмети, учні, музика, міжнаукові зв'язки.

В статье рассматривается такая категория как «межнаучные связи», которая связана с интеграционным подходом в образовании. Проанализировано культурное наследие предшествующих исторических эпох, где констатируется изначальная синкретичность, синтез многих видов искусства. Рассмотрены связи с дисциплинами Базисного (инвариантная часть), школьного и регионального компонентов общего среднего образования. Выявлены различные межнаучные связи с дисциплинами образовательной сферы «Филология», «Обществоведение». Охарактеризованы предметы межнаучных связей Второго вида – это дисциплины Регионального (государственного) компонента.

Ключевые слова: музыкальное искусство, школьные предмети, ученики, музыка, межнаучные связи.

The article deals with a category as «multiscientific connection», which is associated with the integration approach in education. The cultural heritage of previous eras is analyzed, where ascertained original syncretism, synthesis of many types of art. The connection between the disciplines of basic (invariant

part), school and regional components of general secondary education are considered. Multiscientific connection the disciplines of educational sphere «Philology», «Social science» is diversified. The items multiscientific connections of Second type are described, they are disciplines of Regional (state) component.

Key words: *music art, school subjects, students, music, multiscientific communication.*

Розкриття змісту шкільного предмета «Музичне мистецтво» у ході професійної підготовки вчителів базується на творах музичного мистецтва. А твори ці дуже часто в тому або іншому ступені взаємозалежні з іншими видами мистецтва: літературою, образотворчим мистецтвом, театром, архітектурою, кіно та ін. Досить згадати музичні твори, що носять характер програмності («Пори року» А. Вівальді, «Сонети Петрарки» Ф. Ліста, «Карнавал тварин» К. Сен-Санса, «Картинки з виставки» М. П. Мусоргського, «Дитячий альбом» П. І. Чайковського, «У Середній Азії» М. А. Балакірева, «Кремль» А. В. Глазунова, симфонія № 1 В. А. Каліннікова, «Час, уперед!» Г. В. Свиридова, «Музичний живопис» Е. Денисова та ін.). Аналогічні мотиви можна простежити й у музиці вокальній (у піснях, романсах, кантатах, ораторіях та ін.), а саме: синтез музики й літературного тексту. У свою чергу, поезія багато в чому ґрунтується на багатьох законах розвитку музичного жанру.

У мистецтвознавстві є достатня кількість сучасних вчених, які розглядали зв'язок музики з різними видами мистецтва: Архімович Л., Бенч-Шокало О., Горбенко С., Дзюба І., Зязюн І., Миропольська Н., Хлебнікова Л.

Якщо проаналізувати культурну спадщину попередніх історичних епох, то можна звернути увагу на безумовний факт того, що найбільш значимих успіхів у творчості домоглися саме ті генії, чий таланти був різнобічним, енциклопедичним, інтегративним по своїй суті, що охоплює широтою фантазії як сферу мистецтва, так і сферу науково-експериментальної діяльності. До таких, без сумніву, можна віднести імена Аристотеля, Боеція, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буанарроті, Вільяма Шекспіра, М. В. Ломоносова, Ж.-Ж. Руссо, Е. Т. А. Гофмана, А. П. Бородіна, С. П. Дягілева, Дж. Гершвіна, Ф. І. Шаляпіна, Ч. С. Чапліна, В. В. Маяковського й багатьох інших.

У зв'язку з цим спочатку варто осмислити таку категорію, як *міжпредметні зв'язки*, що взаємозалежна з інтегративним підходом в освіті. Необхідно додати наступне: «Особливості міжпредметних зв'язків в предметах гуманітарного циклу визначаються загальними цілями гуманітарної освіти, які спрямовані на ідейно-моральне й естетичне виховання учнів; загальним об'єктом вивчення, яким є людина, його діяльність у суспільстві; специфікою видів знань (наукових, художніх та ін.), відбитих у змісті гуманітарних предметів, і видів діяльності

(пізнавальна, мовна, художня, образотворча, музична й ін.), у які включаються учні при вивченні» [5].

Відомо, що пізнання світу, цілісної його картини також здавна носило синкретичний характер (від грец. *sincretismos* – нерозчленованість, з'єднання): будь то наукове, релігійне, практичне (трудова) або естетичне пізнання.

Музика сьогодні настільки глибоко проникнула в усі сфери життєдіяльності людей, що повинна займати більш значне місце в освітньому процесі. Тому в сучасних умовах викладання предмету «Музичне мистецтво» передбачає (що все частіше підкріплюється педагогічною практикою) вихід навіть *за рамки шкільної* освіти, тобто предмети базисного, шкільного й регіонального компонента. Тому логічно термін «міжпредметні зв'язки» у контексті нашого дослідження замінити на категорію «*міжнаукові зв'язки*».

Найбільш важливими нам представляються зв'язки з дисциплінами, що представляють *музикознавство*, або *міжнаукові зв'язки першого виду*. Проведення уроків музики безпосередньо спирається на знання з наступних сфер музикознавства:

- а) *теорія музики* (елементарна музична грамота);
- б) *історія музики* (факти з біографії видатних музикантів, історія створення музичних творів, історія музичних стилів і жанрів та ін.);
- в) *сольфеджіо* (застосування знань із цієї області музикознавства);
- г) *гармонія* (її основи просто необхідні для адекватної оцінки учнями справжньої краси й колориту музичних творів та ін.);
- д) *поліфонія* (як продовження знань із гармонії, логічно учням мати хоча б елементарні уявлення про багатоголосся);
- е) *диригування* (розуміння дітьми найважливіших жестів і схем з диригентської практики);
- ж) *інструментознавство* (історія виникнення музичних інструментів);
- з) *аналіз музичних форм* (просторово-часове орієнтування учнів в архітектоніці музичних творів через поступове нагромадження);
- и) *аранжування* (виконання нескладних вокально-хорових, інструментальних і вокально-інструментальних обробок);
- к) *музична фольклористика* (розуміння учнями найважливіших особливостей народної музики);
- л) *музична психологія* (окремі категорії, прийоми, засоби моніторингу із цієї області знань необхідно знати сучасному школяру – природно, у міру його наукової ерудиції).

До *міжнаукових зв'язків другого виду* на уроках музики можна віднести зв'язок музики із *предметами й дисциплінами Базисного (інваріантна частина), шкільного й регіонального компонентів* загальної середньої освіти.

Традиційно багаті й різноманітні міжнаукові зв'язки музики із

предметами, що становлять Базовий компонент освіти. Це простежується щодо таких шкільних предметів з освітньої сфери «*Природознавство*», як:

1. *Фізика* (вона «представлена» в музиці вже самим звуком, як фізичним явищем, що становить основу *акустики*; інша сфера зіткнення з фізикою – *механіка* – допомагає адекватності сприйняття таких понять у музиці, як коливання, обертон, музичний інструмент, звукозапис та ін.);

2. *Хімія* (біохімічні процеси в організмах під час виконання або слухання музики);

3. *Біологія* (знання з цієї дисципліни допомагають реально сприймати процеси, що відбуваються в організмі людини при слуханні або виконанні музики).

Освітня сфера «*Математика*» – найважливіша ланка в міжнаукових зв'язках музики Другого виду на уроках, оскільки дозволяє учням успішно адаптувати *фундаментальні загальнонаукові поняття* стосовно до явищ мистецтва. До таких можна віднести: темп, ритм, розмір, тривалості нот і пауз, висоту, тобто в остаточному підсумку, просторово-часові категорії з *арифметики, алгебри й геометрії*.

Різноманітні міжнаукові зв'язки у Предмету «Музичне мистецтво» проявляються з дисциплінами освітньої сфери «*Філологія*». Серед них наступні:

1. *Рідна мова* (наскільки учень володіє багатством і розмаїттям рідної мови – як в усному мовленні, так і в письмовому викладі – залежить багато в чому й взаєморозуміння на інших «поверхах» освіти, до яких належить і предмет «Музичне мистецтво»);

2. *Література* (цей предмет (а в цілому, і вид мистецтва) «привчає» тих, кого навчають, до алгоритму освоєння національних і загальнолюдських духовних цінностей, підготовляючи, таким чином, ґрунт для успішного вивчення музики);

3. *Іноземні мови* (музика, будучи досягненнями культури загальносвітового масштабу, несе у своїх «генах» риси багатьох народів світу, їх національно-семантичні ознаки; тому учням на уроках музики необхідно одержувати знання, навички й уміння зі сфери таких іноземних мов, як латинська, грецька, італійська, англійська, французька, німецька – тобто мов, національна культура яких становить невід'ємну частину загальної світової культури) [2].

Насиченість освітньої сфери «*Суспільствознавство*» дозволяє вчителю музики широко застосовувати й використовувати на своїх уроках аргументи й факти, гіпотези й закони, соціальна спрямованість яких відповідає й найважливішій функції музичного мистецтва – її соціальної сутності. У цьому аспекті на уроках музики в сучасних умовах ми простежуємо цілком певні міжнаукові зв'язки з наступними предметами:

1. *Історія* (міжнаукові зв'язки музики з історією благотворно впливають на формування цілісної картини світу в свідомості учнів,

дозволяють адекватно оцінити ролі й місце вітчизняної музики у світовій музичній культурі);

2. *Суспільствознавство* (неможливо «замовчувати» – незалежно від вікового ступеня тих, кого навчають, – такі категорії із цієї освітньої області, як людина – її можливості й здібності, особистість, авторитет, економіка, суспільство, соціальні зміни, економіка, бізнес, етнос, нації, менталітет, родина, субкультура, права й обов'язки, авторське право, громадянин, духовна культура та ін.);

3. *Географія* (вивчення музики, відірване від географічної просторовості, чревате перекручуванням загальної картини світу для свідомості тих, кого навчають).

Цілком природно, що предмет «Музичне мистецтво» не може викладатися поза інформаційно-емоційним простором освітньої сфери «Мистецтво» (до якої й сам належить). Сьогодні в цю сферу у вітчизняній педагогіці входять такі предмети – «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Споріднення всіх видів мистецтва, єдність їх цілей і завдань визначають найширший спектр міжнаукових зв'язків музики й образотворчого мистецтва. Це споріднення проявляється як на рівні фундаментальних *естетичних категорій* (художній образ, емоційність, жанр, стиль, творчість, зображення, уява, фантазія, композиція й ін.), так і в плані *детального освоєння* окремих творів (форма, зміст, колорит, тембр, задум, автор, нюанси й ін.).

Предмети *Шкільного (варіативного) компонента* – це ще одна складова в міжнаукових зв'язках музики Другого виду. Сьогодні кожна школа вправі вирішувати самостійно, які предмети й у якому обсязі включати в цей компонент освіти. Тому ми приводимо лише *зразковий перелік* таких дисциплін:

1. *Естетика* (порівнюючи духовні цінності різних епох і поколінь на уроках музики, сперечаючись про смаки й формуючи їх, ми тим самим посуваємо тих, кого навчають, до пізнання Вічної Істини) [3];

2. *Етика* (вивчення музики в морально-етичному аспекті завжди змушує тих, кого навчають, гостріше й тонше почувати, учить їх співпереживати, дарує радість від зіткнення зі справжньою творчістю, направляє їх енергію на шлях самовдосконалення особистості);

3. *Екологія* (впливає сьогодні й на інші сфери життя й діяльності людей, у тому числі, і духовний світ людини, людина як екологічна система – з його багатим внутрішнім світом, ідеями й почуттями та ін.);

4. *Світова художня культура* (виявляючи собою в основі інтегрований курс, світова художня культура є ніби логічним продовженням предмета «Музичне мистецтво»; природно, що в цих двох дисциплін багато в чому збігається тезаурус і об'єкт – виховання гармонійно розвиненого покоління);

5. *Риторика* (уміння ясно, чітко, зрозуміло, емоційно й красиво

викладати свої думки);

6. *Психологія* (важливо при вивченні музики в сучасних соціально-педагогічних умовах застосування таких прийомів і методів психології, як: анкетування, тестування, рейтинг, моніторинг, діагностика та ін.);

7. *Історія релігій* (оскільки музика є складовою частиною практично в будь-якій релігії, учнів необхідно знайомити з їх основами, що не суперечать цивільним і суспільним підвалинам);

8. *Ритміка* (на уроках музики учні повинні опанувати достатніми знаннями й навичками, що є універсальними для обох дисциплін; це – позиція, манера, партнер, пластика, міміка, жест, костюм, творчий задум, розкутість, граціозність, варіаційність та ін.);

9. *Інформатика* (школярам просто необхідно хоча б мати уявлення про комп'ютерні технології, синтезатори, семплери, можливості Інтернету та ін.).

I, нарешті, третя група предметів, що належить до міжнаукових зв'язків музики Другого виду – це *дисципліни Регіонального (державного) компонента*. Перелік цих дисциплін устанавлюється кожною школою в індивідуальному порядку. Ми приводимо нижче *зразковий* перелік таких предметів:

1. *Краєзнавство* присвячене місцевій історії й культурі, у їх числі може бути – «Музична культура рідного краю», де в інтеграційному ключі розкривається багатство й неповторні особливості у творчості місцевих композиторів і виконавців;

2. *Цивільнознавство* (охорона авторських прав на музичні твори).

До міжнаукових зв'язків третього виду ми відносимо взаємозв'язок предмету «Музичне мистецтво» зі сферою наукової освіти у ВНЗ, науково-дослідницьких інститутах, експериментальних лабораторіях і т.д. Відразу ж необхідно обмовитися, що наша градація наук носить *умовний* характер, тобто не має закінчений вигляд, оскільки наукові інтеграційні процеси (Вища школа) ще тільки починають всерйоз (на науковій, світоглядній основі) розглядатися в сфері «проекції» на шкільну педагогіку (середня освіта).

Наукова сфера «*Природничі науки*» – крім представлених у школі фізики, хімії й біології – сьогодні в музичному мистецтві (творчості, виконавській практиці й слуханні) порівняна з багатьма своїми «позашкільними» компонентами, такими як:

1. *Логіка* (послідовність і ясність викладу думки – своєї або чужої – більш необхідно на уроках музики, оскільки світ емоцій і почуттів пояснити набагато складніше, ніж мову чисел, букв і формул);

2. *Генетика* (учителі й учні, на жаль не завжди з наукового погляду усвідомлюють такі немаловажні аспекти музичного мистецтва, як здібності, схильності, талант, творчість, а цьому є цілком наукове тлумачення, питаннями якого саме й займається дана галузь науки);

3. *Біоніка* (сутність буття в тій або іншій життєвій формі часто буває розмірна Красі в її людському розумінні, але ми часто недооцінюємо це багатство природної розмаїтості, хоча Природа нам часто вказує шляхи до самовдосконалення й прогресу – у тому числі, і в сфері культури й мистецтва);

4. *Етнографія* (у викладанні музики вчителю доводиться «занурюватися» у музику інших країн і народів, тому йому – як і його учням – необхідно знати місцевості перебування, мови й віросповідання);

5. *Фізіологія* (інформація такого роду, як показує педагогічна практика, дозволяє учням найбільше повно й адекватно сприймати процеси, що відбуваються в їх «мікрокосмі»);

Наукова сфера «*Суспільні науки*», крім представлених у школі історії, суспільствознавства й географії, – у сучасному розумінні музики немислима без таких наукових галузей, як:

1. *Філософія* (забезпечити в першу чергу підростаюче покоління методом вироблення у своїй свідомості наукової картини світу);

2. *Соціологія* (поняття «соціум», «демократія», «субкультура», «соціальна група», «соціальна орієнтація», «масова культура» та ін. усе глибше входять у самосвідомість особистості сучасної людини);

3. *Економіка* (сучасні ринкові відносини у виробництві не можуть обійти стороною й сферу мистецтва);

4. *Правознавство* (законодавчі акти держави й ООН з питань музичного мистецтва, охорона авторських прав, права й обов'язки учнів і т.д.);

5. *Статистика* (ознайомлення з результатами соціологічних досліджень по сприйняттю школярами мистецтва; учні повинні в належних межах мати уявлення про основні методи статистичного дослідження); та ін.

Нарешті, існує наукова сфера знань «*Гуманітарні науки*», що має цілий ряд міжнаукових зв'язків зі шкільним предметом «Музичне мистецтво». У числі таких наук наступні: «*Культурологія*», «*Історія світових цивілізацій*», «*Мистецтвознавство*», «*Бібліотекознавство*», «*Музеєзнавство*», «*Теологія*» та ін. Світоглядний характер, властивий даним наукам, завжди був властивий досвідченим педагогам-практикам. Однак, у сучасних умовах викладання музики просто немислимо без справді наукового, діалектичного мислення як учителів, так і учнів, що базується на таких основних категоріях, що є предметом перерахованих сфер наукового знання, як: «культура» (трактувань якої існує більше 500), «духовність», «духовні цінності», «цивілізація», «прогрес», «гуманізм», «мистецтво», «класифікація мистецтв», «творчість» та ін.

Провівши аналіз міжнаукових зв'язків музики як шкільного предмета, варто мати на увазі, що ці зв'язки – не просте механічне стирання граней між окремими дисциплінами й науками в рамках одного

уроку (наприклад, уроку музики). «...Інтенсивні процеси взаємопроникнення й інтеграції наук не повинні привести до стирання або ослаблення їх специфіки, оскільки в кожній науці залишається, і повинен залишатися властивий тільки їй предмет дослідження» [1].

Резюмуючи, можна відзначити, що на сьогодні у педагогіці нагромадилася цінна спадщина з теорії й практики міжнаукових зв'язків як основи педагогічної інтеграції. Цей процес виразився в таких тенденціях, як обґрунтування з позиції філософії, наукознавства, психології, педагогіки й методики навчання *об'єктивної необхідності* відбиття в навчальному процесі реальних взаємозв'язків об'єктів і явищ природи, суспільства й культури (тобто матеріальної й духовної сфери життя людей).

Тим самим, представляється необхідним розгляд питання про сутність інтеграції в сфері сучасної музичної педагогіки, про її різне трактування в процесі оволодіння фахівців (учителів музики) професійними навичками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленький Г. И. Межпредметные связи / Г. И. Беленький // Современное образование в школе. – М., 1985. – 420 с.
2. История украинской музыки : учеб. пособие для студентов муз. вузов СССР / сост. и ред. А. Я. Шреер-Ткаченко. – М. : Музыка, 1981.
3. Коган Л. Воспоминания. Письма. Статьи. Интервью / Л. Коган. – М. : Советский композитор, 1987. – 256 с.
4. Козаренко О. Українська духовна музика ХХ ст. та національна музична мова / Козаренко О. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.: Серія: Мистецтвознавство. – 2000. – № 2(5). – С. 3–8.
5. Максимова В. Н. Межпредметные связи в учебно-воспитательном процессе современной школы / В. Н. Максимова. – М., 1987. – 120 с.